



ISSN 2450-6486

<http://ehs.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2024.3.06>

This publication was made with the funds of a joint Grant of
EEIP (Ukraine - France) and ChF "Education: Future"

**Вікторія ПРОНІНА**

Особливості механізму смислоутворення при переживанні травматичного досвіду в працях сучасних науковців*

VICTORIA PRONINA. **Peculiarities of the mechanism of meaning formation when experiencing traumatic experience in the works of modern scientists.** *This article review the problem of the mechanism of meaning-making of a person and studying the identity of a person after experiencing a psychotraumatic effect. To the theoretical review the works of modern Ukrainian and foreign scientists were selected. The temporal and motivational aspects of the mechanism of meaning-making, the role of narrative in the construction of meaning, approaches to the definition of an extreme and traumatic situation are revealed.*

Keywords: *meaning-making, meanings, psychotrauma, identity, temporality, motivation, narrative.*

1. Постановка проблеми

Вельми актуальним для нашої країни постає проблема трансформації ідентичності особистості внаслідок ненормативних життєвих криз (складних життєвих подій). В наслідок збройного



Received 08.20.2024

Peer-reviewed 09.05.2024

Revised version received 09.15.2024

Accepted 09.28.2024

конфлікту на сході країни та вимушеного переміщення велика кількість населення зазнала переживання травматичного досвіду. Постає необхідність вивчення ідентичності та особливості механізму смислоутворення особистості, яка зустрілась з життєвими подіями, що мали психотравмуючий вплив [4, с. 138].

Мета дослідження полягає в вивченні особливостей механізму смислоутворення та перероблення смислу при переживанні психотравмуючих подій.

2. Виклад основного матеріалу

На думку Н. Д. Володарської такі поняття як життєві смисли увійшли в психологію в руслі досліджень особистісних характеристик в кризових ситуаціях, в рамках яких наразі значне місце займає впровадження методів реабілітації учасників АТО. Окрім цього предметом досліджень даної області за Н. Д. Володарською стають особливості гармонізації життєвих перспектив, цілей та стратегій їх досягнення. Дослідниця ґрунтується на поглядах О. М. Леонтьєва та ототожнює категорію цілісності особистості з феноменологічною категорією смислу, розглядає життєві смисли в трьох значеннях, що задаються трьома опозиціями: *смысл* – *значение*, *смысл* – *эмоция* та *смысл* як осмисленість – безглуздість (відсутність смислу). Автор описує походження кожного зі значень життєвих смислів. Перше значення за Н. Д. Володарською абстрагується від конкретної форми його існування в свідомості. *Смысл* є похідною від фундаментальної опозиції знання та стосунків як і *значение*, яке є одиницею об'єктивного знання про дійсність. Таким чином, *смысл* за Н. Д. Володарською – це одиниця суб'єктивного знання про дійсність. Друге значення розглядається автором у протиставленні *смыслу* та *эмоции*. *Эмоция* тут – це безпосередній прояв ставлення людини до подій та ситуацій, а *смысл* розглядається як опосередкований значеннями, пізнанням себе та власного життя. Дослідниця у цьому значенні нарікає *смысл* *эмоцией* зі *смыслом*, тією *эмоцией*, що є просвітленою думкою. Третє значення за Н. Д. Володарською має зовсім інше походження. В його основі лежить смислоутворюючий мотив. Виключно у випадку розгортання діяльності суб'єкту та напрямку подій в руслі смислоутворюючих мотивів, ситуація може бути усвідомлюваною, яка має в собі *смысл*, інакше вона стає безглуздою. Дослідниця підкреслює, що особистість не завжди здатна надати *смысл* кризовій ситуації [10, с. 28].

Комплексний підхід до роботи з пораненими був спонтанно розроблений під керівництвом психолога Л. О. Гребінь, який полягає у побудові системи співпраці різноманітних спеціалістів, друзів, родичів задля надання допомоги постраждалим у наступних чотирьох вимірах: тілесності, психічному, соціальному, онтологічному. Вимір тілесності, де забезпечують підтримання фізичного функціонування та зцілення, підтримують лікарі, реабілітологи, інші медичні працівники, кухарі та волонтери. Вимір психічного супроводжується психологами, психотерапевтами, психіатрами. Вимір соціальний вибудовується стосунками з рідними, друзями, побратимами, волонтерами, соціальними працівниками, журналістами, громадами. Вимір онтологічний або буттєвий допомагають здійснювати митці, філософи, побратими, психотерапевти, волонтери. Дослідниця вказує, що постраждалі, які знають, заради чого потерпають, врешті мають високу мотивацію до видужання, дисципліновано дотримуються рекомендацій лікаря, психолога, мають кращу динаміку зцілення. Таким чином, соціальний та онтологічний виміри можуть бути стабілізуючими, коли порушена тілесна цілісність людини, а психіка знаходиться у стресовому стані, на шляху до фізичного одужання. Автор акцентує увагу на біо-психо-соціо-онтологічній моделі допомоги пораненим (БПСО-модель) та констатує її формування на зміну визнаної у світі біо-психо-соціальної моделі. За думкою Л. О. Гребінь додатковий вимір смислів має виключне значення та досі не враховувався у лікуванні хворих [5, с. 75].

За Т. С. Гурлевою сутнісні смисли задають людині вектор розвитку особистості, її життєвого шляху, дозволяють знайти себе справжню [2, с. 70]. Ґрунтуючись на думці С. Л. Рубінштейна, який розглядав смисл життя як ціннісно-емоційне утворення особистості, Т. С. Гурлева наявність «смиислового ядра» вважає індикатором особистості, яке здатне самовдосконалюватися та само розвиватися, шукати нові грані свого існування. Проте, за думкою дослідниці, подеколи людині доводиться долати протиріччя між смислами різних рівнів (біологічного, соціального, духовного). Т. С. Гурлева підкреслює, що саме сутнісний високий смисл впливає на переосмислення цінностей та ідеалів, урізноманітнює та вдосконалює всю систему смислів, а створення умов для формування життєвих смислів допомагає особистості поєднувати усі сфери життєдіяльності, задовольняючи потребу у подоланні дисгармоній у самій собі та навколишньому

світі [2, с. 71]. Автор наголошує, що у кризових умовах маючи на меті збереження цілісності і подальшого розвитку особистості як суб'єкта індивідуального та суспільного життя вкрай важливим є відкриття людиною сутнісних, буттєвих смислів та орієнтирів через встановлення діалогічних взаємостосунків, що є в свою чергу психологічною умовою подальшого гармонійного розвитку особистості [2, с. 72].

Кризи двох типів розрізняє Я. М. Омельченко. Перший тип криз залишає можливість повернення до звичного устрою життя, залишаючись пов'язаною із значним потрясінням. Другий тип криз стимулює значні зміни у житті людини: особистісні ціннісні, смислові тощо та перекреслює усі життєві очікування та замисли людини [5, с. 16].

Основними структурними складовими особистості Д. О. Леонтьєв вважає смислові структури, а саме виокремлює наступні: особистісний смисл, смислову установку, смислову диспозицію тощо [3, с. 160].

Смислову концепцію психологічної травми та переживання втрати з точки зору культурно-історичної смислової роботи особистості по виробленню та засвоєнню досвіду буття в «со-бутті» з Іншим розробив М. Ш. Магомед-Емінов, ґрунтуючись на психології смислу Д. О. Леонтьєва, дослідженнях динамічно-смислових систем та мотиваційно-смислової регуляції (О. Г. Асмолов, Б. С. Братусь, И. А. Васильев, Ф. Є. Василюк, В. А. Іванніков, Т. В. Корнилова, О. К. Тихомиров) [8, с. 7].

Виходячи з загальнопсихологічного розуміння поняття екстремальності М. Ш. Магомед-Емінов розглядав її на основі трансформації особистості, в тому числі трансформації її смислової системи, в рамках переходів повсякденного та не повсякденного способів існування людини у світі, смисла буття (життя, L-смисли) та смисла небуття (смерті, D-смисли). Дослідник стверджує, що вироблення та присвоєння життєвого досвіду особистості, в тому числі екстремального, опосередковано смисловою роботою особистості [8, с. 8].

Дослідник описав сутність та особливості діяльнісно-смислового підходу, в якому мотиваційна сфера особистості диференціюється на мотиваційні утворення (структури, процеси та фактори) та мотиваційну роботу, в якій вони конструюються, смислова система особистості – на смислові утворення (структури, системи, форми) та

смыслову роботу, в якій вони конструюються. В той же час, мотиваційна та смислова робота мають горизонтальний та вертикальний вимір. В процесі смислової роботи особистості, за думкою М. Ш. Магомед-Емінова, різноманітні смислові структури життєвих світів темпорально зв'язуються, що врешті утворює гетерогенні темпоральні смислові структури транзитної ідентичності. Дослідник підкреслює, що темпорально-смислова структура життєвого досвіду має нелінійну чотирьохвимірну будову, в якому смисл визначається темпорально та інтерперсонально. Крім того, науковець окремо один від одного розглядає план значень та план смислів. Автор підкреслює, що в процесі культурно-історичної роботи особистості (під час засвоєння досвіду буття) життєвий смисл особистості виражається в семіотичних структурах, текстах, нараціях, дискурсах, в тому числі, наративній ідентичності, автобіографічній роботі особистості, що є протилежним до підходу конструкторів та постмодерністів, які розривають діяльність та смисл. Життєвий досвід особистості, наголошує М. Ш. Магомед-Емінов, не відтворюється як фіксована, застигла картинка чи фотографія, а конструюється в темпоральній смисловій роботі особистості. [8, с. 12].

Мотиваційна робота, процес діяльності і, відповідно, смислова робота розглядаються М. Ш. Магомед-Еміновим в горизонтальній і вертикальній роботі в чотирьох взаємопереходящих аспектах (роботі ініціації, роботі селекції, роботі реалізації, роботі постреалізації), обрамлених двома темпоральними горизонтами (пре-роботи і пост-роботи), що утворюють розгорнутий трансформаційний цикл «появи - продовження - завершення - зникнення - повернення». Даний цикл відповідає процесу трансформації, в тому числі, рекурсивної роботі особистості по відтворенню та виробництва культурно-історичного досвіду в ході здійснення різноманітних відносин людини зі світом в різноманітних діяльностях суб'єкта [8, с. 24].

Екстремальна ситуація розглядається М. Ш. Магомед-Еміновим як ситуація, в якій особистість відкривається в повній позитивній конкретності - перехрещення буття-небуття, життя і смерті, тобто повноти вираження людини в бутті в смисловому плані до способу буття [8, с. 25].

За результатами емпіричного дослідження М. Ш. Магомед-Емінов показав, що відсутність повної структури транзитної ситуації створює темпоральний розрив життєвого досвіду, смислові кризи, аномальні трансформації особистості та обґрунтував концепцію

гетерогенної смислової роботи на противагу асимілятивної концепції життєвого, біографічного досвіду (Д. Боулбі, Дж. Вілсон, П. Жане, Е. Ліндеман, К. Паркес, Ч. Фіглі, З. Фрейд, М. Хоровітц, Р. Янов-Бульман) [8, с. 26].

Дослідники М. Стегер, Г. Оуенс у співпраці з К. Парк стверджують, що незнаходження смислу з травмуючої ситуації погіршує вплив психологічної допомоги постраждалим і, навпаки, успішне його знаходження, наприклад, особистісний зріст після перенесення стресу, сприяє психологічній корекції. Досліджуючи цю проблему на прикладі ветеранів війни у В'єтнамі автори виявили зв'язок між військовим стресом та порушенням переконань та цілей, що може впливати на побудову смислів. Дослідження вчених ґрунтувалося на роботах К. Девіс, С. Нолен-Хоїксеми та Дж. Ларсона, які досліджували позитивні та негативні наслідки стресу, пов'язаного з порушенням механізму смислоутворювання. Згідно із смислоутворювальною моделлю К. Паркс, особистість володіє системою глобального смислу, яка охоплює основні уявлення про світ, цілі, які людина хоче переслідувати у житті, її суб'єктивні почуття про мету та смисл життя. Дослідники зазначають, що коли людина зіштовхується із стресовою ситуацією, вона її оцінює за параметрами, наприклад, рівня загрози, потенціалу швидкого реагування, особистого значення, та, згідно смислоутворювальної моделі, людина починає відчувати стрес при неспівпаданні результатів оцінювання ситуації та власної системи глобальних смислів. Наприклад, якщо людина має враження, що добрі речі трапляються з добрими людьми та планує довгу кар'єру, то така людина буде переживати стан стресу при оцінюванні ситуації бойових дій, де добрі люди гинуть першими, чим перекреслюються їх подальші життєві перспективи [13, с. 105]. При подібних неспівпаданнях, за думкою авторів, може людина також може опинитися в стані дистресу. Однак, стани стресу та дистресу, в свою чергу, ініціюють у особистості процес смислоутворювання, під час якого з'являється можливість знайти рішення виникшим проблемам та відреагувати негативні емоції [13, с. 106].

Внутрішній світ травмованої людини перебудовується в процесі переживання, під час тривання якого відбувається зміна смислових орієнтирів життєдіяльності особистості, відновлення зв'язків між різними компонентами особистості. Механізм переживання травмуючого досвіду розглядається через обумовлюючі його стани [10, с. 150].

Постає питання щодо «когнітивної складності»: після перенесеної травми картина світу спрощується чи, навпаки, ускладнюється? Дослідниця О. О. Петрова припускає, що відносно деяких характеристик розуміння світу стає більш простішим – вибудовується більш чітка ієрархія цінностей, більш усвідомлюється найважливіше у житті. З іншого боку, на думку О. О. Петрової, оцінки та судження людини стають менш однозначними, однак усвідомлення крихкості буття не призводить до думки про безглуздість світу та марності людського життя. Дослідниця стверджує, що людина знаходить новий смисл, який В. Франкл називав смислом відношення. Таким чином, за О. О. Петровою, людина залишає за собою право контролю за власним життям та право вільного вибору [9, с. 99].

За результатами ґрунтового теоретичного аналізу А. В. Полетаєвою, А. В. Серим та Н. Р. Хакимовим виокремлено два підходи до подолання наслідків переживання травмуючої ситуації. Перший напрямок пов'язаний з формами подолання, що лежать поза свідомого контролю особистості, та оперує поняттям «психологічного захисту». Другий напрямок концентрує увагу на свідомому контролі функціонування психічних процесів та розглядає механізм впорання зі стресом та поняття «копінгу» як спосіб психологічного захисту, стійкі індивідуальні відмінності та ті думки або дії, які спрямовані на подолання вимог травматичної ситуації [10, с. 150].

Емпіричне дослідження Р. М. Шаміонова у співпраці з А. В. Федусенко показало, що ключовими для варіацій смисложиттєвих або цільових установок є спогади про трагічні події, смерть близьких та, навпаки, приємні спогади, наприклад, подарунки [11, с. 148]. Дослідники роблять висновок, що різна кількість позитивних чи негативних згаданих подій дитинства по-різному обумовлюють смисложиттєві орієнтації особистості. Негативно забарвлені події підривають сприйняття життя як наповненого смислом процесу, задоволеність самореалізацією, самооцінку здатності контролювати своє життя. Автори наголошують, що дитячі спогади в тій чи іншій мірі накладають відбиток на показники смисложиттєвих орієнтацій соціально-психологічних установок особистості, будь то орієнтація на результат або на осмисленість життя [11, с. 151].

Отже, травматичний досвід розглядається як результат зустрічі людини з тими життєвими умовами, які спричиняють перебудову емоційно забарвленої смислової сфери особистості.

Особистість у переживання травмуючого досвіду виявляє нездатність до встановлення часових зв'язків та усвідомлення різних

часових модусів. В цьому контексті А. В. Серий виокремлює поняття «актуального смислового стану» як особливий стан особистості, який базується на часових аспектах спрямованості вектору смислу та представляє форму переживання сукупності актуалізованих та генералізованих смислів у часовій перспективі. Під час знаходження у кризовій ситуації та її переживанні в смисловій системі особистості утворюється протиріччя, яке впливає на смисли теперішнього в контексті відношення до майбутнього та минулого досвіду особистості. Актуальний смисловий стан в цьому разі досягається в результаті синхронізації різних часових локусів минулого, теперішнього та майбутнього. Згідно з думкою А. В. Серого кожен з часових локусів в окремих проміжках часу може бути усвідомленим достатньо, бути включеним в актуальний смисловий стан, «відкритим» або усвідомленим недостатньо, «закритим» [12, с. 125].

Залишаються дискусійними питання як та під яким впливом протікає зміна актуального смислового стану, «відкриття» та «закриття» часових локусів смислу і чи завжди «закриття» часових локусів смислу негативно впливає на психічний стан людини. Відповідаючи на це останнє питання у своєму дослідженні М. С. Яніцький, М. С. Іванов та О. А. Утюганов дістають висновку, що при смисловому реагуванні на екстремальну ситуацію «закривання» тимчасових локусів сенсу може виступати необхідною адаптаційною відповіддю на сильний стрес і розглядається дослідниками як кращий варіант реагування в короткостроковій перспективі. Потрібно враховувати умовність «закривання» і «відкривання» тимчасових локусів сенсу, яка може виражатися в кількісній зміні показників свідомості, але не враховувати змістовну зміну смислових утворень [12, с. 129].

Актуальні смислові стани за своєю природою стійки, тому їх зміну у коротко часовий період можна спостерігати лише під час дії екстремальних, стресових травмуючих ситуацій. При цьому система особистісних смислів виконує адаптаційну функцію, формуючи нові смислові утворення, що врешті дозволяє легше переживати травмуючий досвід [12, с. 126].

Особливості механізму смислоутворення розглядаються дослідниками в контексті поняття «ідентичності» особистості, адже ідентичність як психологічне ядро особистості включає в себе наступні компоненти за Т. М. Яблонською, з яких кожен є задіяним в роботі механізму смислоутворення: когнітивний (ідентифікації,

уявлення, смисли), емоційний (переживання само тотожності, автентичності, емоційного зв'язку, емоційної ідентифікації, ставлення і самоставлення), конативний (взірці поведінки та ролі, способи поведінки, акт здійснення вибору, вчинкові дії суб'єкта) та наскрізний ціннісний. Кризи ідентичності особистості виникають не тільки внаслідок вікового розвитку, а й через травмуючі життєві події [4, с. 141].

Визначення ціннісно-смислового аспекту ідентичності здійснювалося в дослідженні Н. Л. Іванової та Т. В. Рум'янцевої, які розглядають ідентичність як «центральний смислотвірний елемент особистості, що має когнітивно-афективну природу й впливає на ціннісно-смислову сферу, мислення і поведінку людини». Дослідниці вважають кризою ідентичності «відображення у свідомості індивіда невідповідності між тією ідентифікаційною системою особистості, яка склалася раніше, і новими вимогами зовнішньої або внутрішньої реальності» [10, с. 55].

Згідно розробкам К. О. Абульханової-Славської ідентичність здійснює синтез уявлень про зміни в «Я» з часом, тобто таким чином розвиваються почуття наступності та неперервності досвіду. На основі осмисленого теперішнього та минулого здійснюється прогнозування майбутнього особистістю [4, с. 143].

Як відчуття втрати смислової визначеності старих форм соціальної ідентифікації, які були в реальності змінені, Н. М. Лебедева розглядає кризу ідентичності. В ситуації кризи процес формування нової ідентифікаційної системи спрямовується мотивацією на знаходження смислу та реалізацію потреби в самоповазі [4, с. 146].

За думкою В. І. Шебанової життєва ситуація «теперішнього» пов'язує в ідентичності людини минулі події з майбутніми, при чому «теперішнє» надає цим подіям смисл і сприяє збереженню, підтримці або формуванню нової ідентичності, але не обов'язково адаптивної [4, с. 143].

Розглядаючи процеси трансформації ідентичності в ситуації негативного тілесного досвіду, В. І. Шебанова вважає, що криза ідентичності розглядається як критичний ступінь неузгодженості (до повної відсутності смислового зв'язку) між часовими модусами (образами «Я-минуле», «Я-теперішнє», «Я-майбутнє»), що може призвести до конкретних психічних розладів на тлі надмірної тривоги і депресії, особистісних порушень, низької самоактуалізації, соціально-психологічної дезадаптації, вибору неконструктивних форм поведінки [4, с. 146].

Важливим є практичний аспект дослідження особливостей смислоутворення при переживанні травмуючого досвіду, пов'язаний із розробкою засобів психологічної допомоги особам, які знаходяться у стані перебудови смислової сфери особистості внаслідок певних соціальних чинників та складних життєвих подій [4, с. 138].

3. Висновки

Механізм смислоутворення розглядається сучасними українськими та закордонними науковцями як невід'ємна частина особистості, яка є запорукою формування нового досвіду, пристосування до умов життя та перетворення власної ідентичності з плином часу. Переживання травмуючого досвіду актуалізує необхідність свідомого вибору іншої ідентичності, переоцінку та побудову нових цінностей і смислів. Однак, з впливом психотравмуючих ситуацій переробка та побудування смислів активізується в найбільш повній мірі, збільшується навантаження на всю психічну діяльність людини у зв'язку з чим стає очевидною необхідність реалізації заходів психологічного супроводу особистості.

References:

1. Володарська Н. Д. Гендерні стереотипи змін життєвих перспектив та стратегій особистості в кризових ситуаціях / Н. Д. Володарська. // Вісник Київського Національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія. – 2017. – №6. – С. 28–32.
2. Гурлева Т. С. Гармонійний розвиток особистості в кризових умовах: психологічні засади / Т. С. Гурлева. // Zbornik prispevkov z medzinarodna vedecko-prakticka konferencia (10-11 marca 2017) Університет Данубіус, м. Сладковічево, Словачка Республіка. – 2017. – С. 70–72.
3. Зливков В. А. Криза автентичності сучасного фахівця: особливості перебігу та шляхи подолання / В. А. Зливков, С. О. Лукомська. // Теоретичні і прикладні проблеми психології. Збірник наукових праць. – Светловодськ. – 2015. – №3 (38). Т.3. – С. 158–166.
4. Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика: монографія / за ред. С. Д. Максименка, С. Б. Кузікової, В. А. Зливкова. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – 540 с.
5. Психологічна допомога дітям у кризових ситуаціях: методи і техніки: методичний посібник / Г. З. Кісарчук, Я. М. Омельченко, І. М. Біла, Г. П. Лазос. – Київ: Логос, 2015. – 232 с.

6. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник / [З. Г. Кісарчук, Я. М. Омельченко, Г. П. Лазос та ін.]. – Київ: Логос, 2015. – 207 с.
7. Иванова Н. Л. Социальная идентичность: теория и практика / Н. Л. Иванова, Т. В. Румянцева. – М. : СГУ, 2009. – 453 с.
8. Магомед-Еминов М. Ш. Деятельностно-смысловой подход к психологической трансформации личности : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. псих. наук : спец. 19.00.01 "Общая психология, психология личности, история психологии" / Магомед-Еминов М. Ш. – Москва, 2009. – 53 с.
9. Петрова Е. А. Детские психотравмы: проблема отсроченного влияния на личность взрослого человека / Е. А. Петрова. // Вестник Новгородского государственного университета им. Ярослава Мудрого. – 2014. – №79. – С. 96–99.
10. Полетаева А. В. Смысловые характеристики психологических механизмов переживания травматического события работниками угледобывающего предприятия / А. В. Полетаева, А. В. Серый, Н. Р. Хакимова. // Вестник Кемеровского государственного университета. – 2011. – №4. – С. 149–155.
11. Шамионов Р. М. Детские впечатления как предикторы смысло-жизненных и социально-психологических установок / Р. М. Шамионов, А. В. Федусенко. // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия Акмеология образования. Психология развития.. – 2017. – №2. – С. 148–153.
12. Яницкий М. С. Изменения осмысленности прошлого, настоящего и будущего как механизм переживания экстремальных ситуаций / М. С. Яницкий, М. С. Иванов, А. А. Утюганов // Социальные и гуманитарные науки на Дальнем Востоке. – 2012. – №. 2. – С. 124-130.
13. Steger M. F. Violations of war: Testing the meaning-making model among Vietnam veterans / M. F. Steger, G. P. Owens, C. L. Park. – 2015. – T.71. – №1. – С. 105–116.

Transliteration of References:

1. Volodars'ka, N. D. (2017). Genderni stereotypy zmin zhyttjevyh perspektyv ta strategij osobystosti v kryzovyh sytuacijah. [Gender stereotypes of changing life perspectives and personality strategies in crisis situations]. Visnyk Kyi'vs'kogo Nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Psychologija. — Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology, 6, 28-32 [in Ukrainian].
2. Gurlieva, T. S. (2017). Garmonijnyj rozvytok osobystosti v kryzovyh umovah: psihologichni zasady. [Harmonious personality development in crisis conditions: psychological principles]. Zbornik prispevkov z medzynarodna vedecko-prakticka konferencia (10-11 marca 2017) Universytet Danubius, m.

- Sladkovichevo, Slovac'ka Respublika. — Contribution of the International Scientific and Practical Conference (10-11 March 2017) Danubius University, Sladkovoevo, Slovak Republic, 70-72 [in Ukrainian].
3. Zlyvkov, V. L., & Lukoms'ka, S. O. (Eds.) (2015). Kryza avtentychnosti suchasnogo fahivcya: osoblyvosti perebigu ta shljahy podolannja. [Crisis of the authenticity of a modern specialist: the peculiarities of the course and ways of overcoming]. Teoretychni i prykladni problemy psykologii'. Zbirnyk naukovykh prac'. — Theoretical and applied problems of psychology. Collection of scientific works, 3 (38). T.3, 158-156 [in Ukrainian].
 4. Maksymenka, S. D., Zlyvkova, V. L., & Kuzikovoi', S. B. (Eds.). (2017). Osobystist' jak sub'jekt podolannja kryzovykh sytuacij : psykologichna teorija i praktyka: monografija [Personality as a subject of overcoming crisis situations: psychological theory and practice: monograph]. Sumy [in Ukrainian].
 5. Kisarchuk, Z. G., Omel'chenko, Ja. M., Bila, I.M., & Lazos, G. P. (Eds.). (2015). Psykologichna dopomoga ditjam u kryzovykh sytuacijah: metody i tehnyky : metodychnyj posibnyk. [Psychological help for children in crisis situations: methods and techniques: methodical manual]. Kiev [in Ukrainian].
 6. Kisarchuk, Z. G., Omel'chenko, Ja. M., Lazos, G. P., Lytvynenko, L. I., & Careno, L. G. (Eds.). (2015). Psykologichna dopomoga postrazhdalym vnaslidok kryzovykh travmatychnykh podij: metodychnyj posibnyk. [Psychological Aid to Victims of Crisis Traumatic Events: Methodical Manual]. Kiev [in Ukrainian].
 7. Ivanova, N. L., & Rumjanceva, T. V. (Eds.). (2009). Social'naja identichnost': teorija i praktika. [Social Identity: Theory and Practice]. Moscow [in Russian].
 8. Magomed-Eminov, M. Sh. (2009). Dejatel'nostno-smyslovoj podhod k psihologicheskoi transformacii lichnosti. [The activity-semantic approach to the psychological transformation of personality]. Extended abstract of Doctor's thesis. Moscow [in Russian].
 9. Petrova, E. A. (2014). Detskie psihotravmy: problema otsrochennogo vlijanija na lichnost' vzroslogo cheloveka. [Children's Psychotrauma: The Problem of Deferred Impact on the Personality of an Adult Person]. Vestnik Novgorodskogo gosudarstvennogo universiteta im. Jaroslava Mudrogo. — Bulletin of the Novgorod State University named after. Yaroslava Mudrogo, 79, 96-99 [in Russian].
 10. Poletaeva, A. V., Seryj, A. V., & Hakimova, N. R.. (Eds.). (2011). Smyslovye harakteristiki psihologicheskikh mehanizmov perezhivanija travmaticheskogo sobytija rabotnikami ugledobvajushhego predprijatija [Semantic characteristics of psychological mechanisms of experiencing a traumatic event by employees of a coal mining enterprise]. Vestnik Kemerovskogo gosudarstvennogo universiteta. — Bulletin of the Kemerovo State University, 4, 149-155 [in Russian].
 11. Shamionov, R. M., & Fedusenko, A. V. (Eds.). (2017). Detskie vpechatlenija kak prediktory smyslozhiznennykh i social'no-psihologicheskikh ustanovok. [Children's impressions as predictors of psychological and socio-psychological attitudes].

- Izvestija Saratovskogo universiteta. Novaja serija. Serija Akmeologija obrazovanija. Psihologija razvitija. — Proceedings of the Saratov University. New episode. Series Akmeologiya education. Developmental psychology, 2, 148-153 [in Russian].
12. Janickij, M. S., Ivanov, M. S., & Utjuganov, A. A. (Eds). (2012). Izmenenija osmyslennosti proshlogo, nastojashhego i budushhego kak mehanizm perezhivaniya jekstremal'nyh situacij. [Changes in the meaningfulness of the past, present and future as a mechanism for experiencing extreme situations] Social'nye i gumanitarnye nauki na Dal'nem Vostoke. — Social and Humanitarian Sciences in the Far East, 2, 124-130 [in Russian].

The Author

Viktorija Oleksandrivna PRONINA
*Postgraduate student, Department of Psychology,
Vasyl Stus Donetsk National University,
Vinnytsia, Ukraine
E-mail: pronina.viktoriia@gmail.com*

Abstracts

ВІКТОРІЯ ПРОНІНА. Особливості механізму смислоутворення при переживанні травматичного досвіду в працях сучасних науковців. У даній статті розглядається проблема механізму смислоутворення особистості та вивчення ідентичності людини після переживання психотравмуючого впливу. До теоретичного огляду були відібрані праці сучасних українських та зарубіжних науковців. Розкриті темпоральні та мотиваційні аспекти механізму смислоутворення, роль наративу у побудуванні смислу, підходи до визначення екстремальної та травмуючої ситуації.

Ключові слова: смислоутворення, смисли, психотравма ідентичність, темпоральність, мотивація, наратив.

VIKTORIA PRONINA. Specyfika mechanizmu kształtowania znaczeń w kontekście doświadczania traumy w pracach współczesnych badaczy. W artykule podjęto próbę analizy mechanizmu tworzenia znaczeń przez jednostkę oraz badania tożsamości człowieka po doświadczeniu wpływu psychotraumatycznego. Do przeglądu teoretycznego wybrano prace współczesnych naukowców ukraińskich i zagranicznych. Przedstawiono aspekty temporalne i motywacyjne

mechanizmu tworzenia sensu, rolę narracji w konstruowaniu znaczenia oraz podejścia do definiowania sytuacji ekstremalnych i traumatycznych.

Słowa kluczowe: *tworzenie znaczenia, sensy, trauma, tożsamość, temporalność, motywacja, narracja.*

* *Матеріал вперше представлено на I-й Міжнародній Міждисциплінарній Асамблеї “ПТСР: дорослі, діти та родини в ситуації війни” (8-10 грудня 2017 року, м. Київ, Україна), коли тривав 4-й рік війни, яку в 2014 році розпочала Росія проти України (Ред.)*